

Γ. Φραγκόπουλος¹, Δ. Δάιου², Ε. Ζηβαρίδου², Α. Κεχαγιάς², Ε. Κυριακίδου²

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Ανάπτυξης,
54124, Θεσσαλονίκη

EMAIL: ekyriakidi@plandevl.auth.gr

ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΤΙΚΕΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟ ΥΠΑΙΘΡΟ ΧΩΡΟ: ΠΟΝΤΙΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ 1^{ΗΣ} ΓΕΝΙΑΣ (1922), ΝΤΟΠΙΟΙ ΚΑΙ ΠΟΝΤΙΟΙ ΠΑΛΛΙΝΟΣΤΟΥΝΤΕΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία έχει σκοπό να προσεγγίσει την ιστορική, πολιτισμική και ανθρωπολογική διάσταση του ζητήματος των Ποντίων προσφύγων του 1922 στην περιοχή αλλά και στην πόλη της Νάουσας. Οι πολιτικές αποκατάστασης από το Κράτος, η διαβίωση αλλά και οι τρόποι ενσωμάτωσης στις τοπικές κοινωνίες, σε συνδυασμό με τις αντιλήψεις «εμείς και οι άλλοι» και η αντιμετώπισή τους από τους ντόπιους σε μια συγκεκριμένη κοινότητα του κάμπου, αναλύονται με σκοπό την κατανόηση των αμφίδρομων κοινωνικών σχέσεων μεταξύ τους. Ο χωρικός διαχωρισμός, τέλος, μεταναστών-ντόπιων, οι αναδασμοί γης και η φτώχεια, γεννούν πολλά ερωτήματα τα οποία απαντώνται μεθοδολογικά μέσα από πρωτογενή ποιοτική ερευνά που πραγματοποιήσαμε με συνεντεύξεις κυρίως μέσω προσωπικών μαρτυριών εκ στόματος όσων βίωσαν τα γεγονότα αλλά και με την αξιοποίηση επικουρικού υλικού από δευτερογενείς πηγές (οπτικοακουστικό υλικό, ρεπορτάζ, βίντεο). Συμπληρωματικά εξετάζουμε την πρόσφατη εγκατάσταση των παλινοστούντων Ποντίων (1990 και μετά) από χώρες της πρώην ΕΣΣΔ σε αντίστιξη με αυτήν της 1^{ης} γενιάς, προκειμένου να παρουσιαστούν οι όποιες διαφορετικές νέες αντιλήψεις έναντι των νέων Ποντίων μεταναστών.

Θεωρητικά εννοιολογικά εργαλεία που αξιοποιούμε για την ανάλυση του θέματος είναι η κοινωνικοχωρική διαλεκτική του Η. Lefebvre (2000), ο χώρος ως κοινωνιολογικό και ανθρωπολογικό ερμηνευτικό εργαλείο, οι εθνοτικές ταυτότητες (Barth, 1969) και οι απόψεις για την συγκρότηση του σύγχρονου έθνους – κράτους ιδιαίτερα στην νοτιοανατολική Ευρώπη και στην περιοχή μας (Φραγκόπουλος, Παπαδημητρίου, 2018).

Για την αποπεράτωση της εργασίας χρησιμοποιήσαμε την σχετική βιβλιογραφία και λογισμικά προγράμματα χαρτογραφικής απεικόνισης για τις χωρο-μορφολογικές απεικονίσεις.

Λέξεις κλειδιά: Αναπαραστάσεις της εθνοτικής ετερότητας, Ύπαιθρος χώρος, Πόντιοι πρόσφυγες 1922, Πόντιοι Παλινοστούντες 1990, Ντόπιοι κάμπου Νάουσας

Εισαγωγή

Μετά την ήττα του ελληνικού στρατού στο μικρασιατικό μέτωπο, το καλοκαίρι του 1922, οι Μεγάλες Δυνάμεις, που ευθύνονταν για την σε βάρος της Ελλάδος εξέλιξη των γεγονότων, επιδίωξαν τη διεξαγωγή μιας διάσκεψης και τη σύναψη συνθήκης για τη διπλωματική διευθέτηση της ελληνοτουρκικής διαμάχης.

Έτσι, στις 20 Νοεμβρίου 1922 άρχισε το Συνέδριο της Λοζάνης που κατέληξε στην υπογραφή της Συνθήκης της Λοζάνης στις 24 Ιουλίου 1923, με μεγάλες επιτυχίες για την

¹ Επίκουρος Καθηγητής Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας & Ανάπτυξης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

² Φοιτητές Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας & Ανάπτυξης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

κεμαλική Τουρκία, η οποία αναγνωρίστηκε αυτοδιάθετο και ανεξάρτητο κράτος. Τη Συνθήκη αυτή ο Λόιντ Τζορτζ χαρακτήρισε ως «νίκη των βαρβάρων κατά της Δύσης», αλλά, ανεξαρτήτως των χαρακτηρισμών, το κακό είχε γίνει.

Η μοίρα του ελληνικού πληθυσμού στη Μικρά Ασία σφραγίστηκε δραματικά με μια συμφωνία που έγινε στις 30 Ιανουαρίου 1923 και προέβλεπε την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών.

Η Συνθήκη της Λοζάνης επισφράγισε τη νίκη του τουρκικού εθνικισμού και κατέστησε τον μικρασιατικό χώρο εθνική επικράτεια των Τούρκων. Νομιμοποιούσε την ανταλλαγή πληθυσμών ως μέσο επίλυσης των διαφορών και οδήγησε σε αναγκαστική έξωση 1.150.000 πρόσφυγες που ξεριζωμένοι έφτασαν στην Ελλάδα και σε περιοχές της πρώην ΕΣΣΔ.

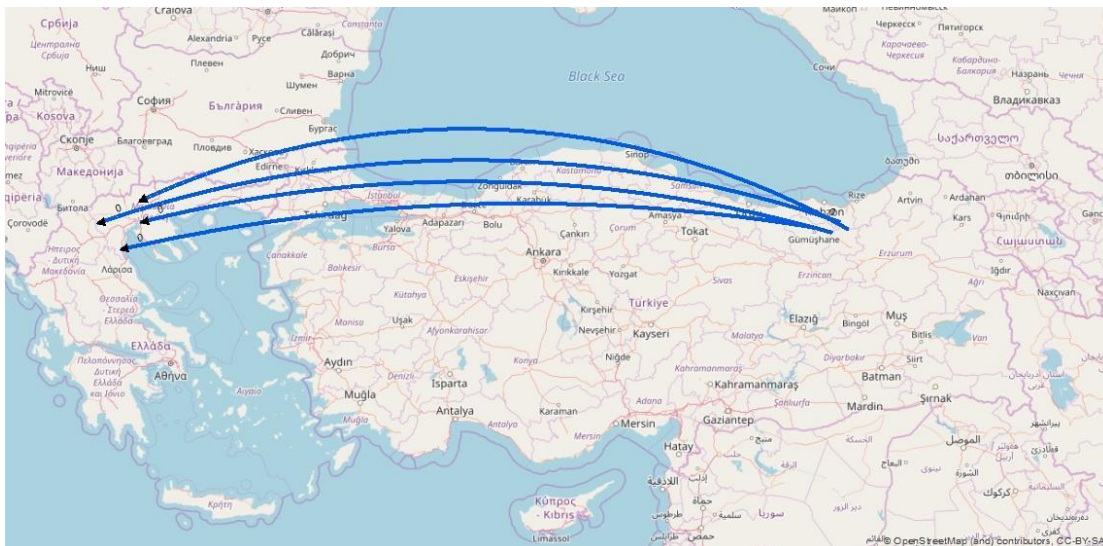
Η ανταλλαγή των πληθυσμών έγινε με μοναδικό κριτήριο το θρήσκευμα. Έτσι, οι ελληνόφωνοι μουσουλμάνοι των περιοχών Όφεως, Σουρμένων, Ματσούκας και Τόνιας αλλά και οι Έλληνες που εξακολουθούσαν να ζουν ως κρυπτοχριστιανοί εξαιρέθηκαν από την ανταλλαγή. Μερικοί από τους κρυπτοχριστιανούς που το επιθυμούσαν κατάφεραν να εγκαταλείψουν τα πατρογονικά τους εδάφη λίγο αργότερα, με την ανοχή των τουρκικών αρχών, αφού η χώρα θα απαλλασσόταν από ανθρώπους που θα μπορούσαν, στο μέλλον, να αποδειχθούν ενοχλητικοί.

Το ελληνικό στοιχείο ξεριζώθηκε από τις πατρογονικές του εστίες και μεταφέρθηκε κάτω από άθλιες συνθήκες στη φτωχή Ελλάδα, όπου συνάντησε τρομερές δυσκολίες για την προσαρμογή και αποκατάστασή του.

Χωρικές διαστάσεις

Βασικές εγκαταστάσεις των προσφύγων στη Μακεδονία

Σύμφωνα με το ημερολόγιο ενός εκ των προσφύγων, οι βασικές περιοχές εγκατάστασης των Ποντίων προσφύγων στον Ελλαδικό χώρο ήταν οι: Δράμα, Κιλκίς, Κοζάνη, Κατερίνη και Καλαμαριά.

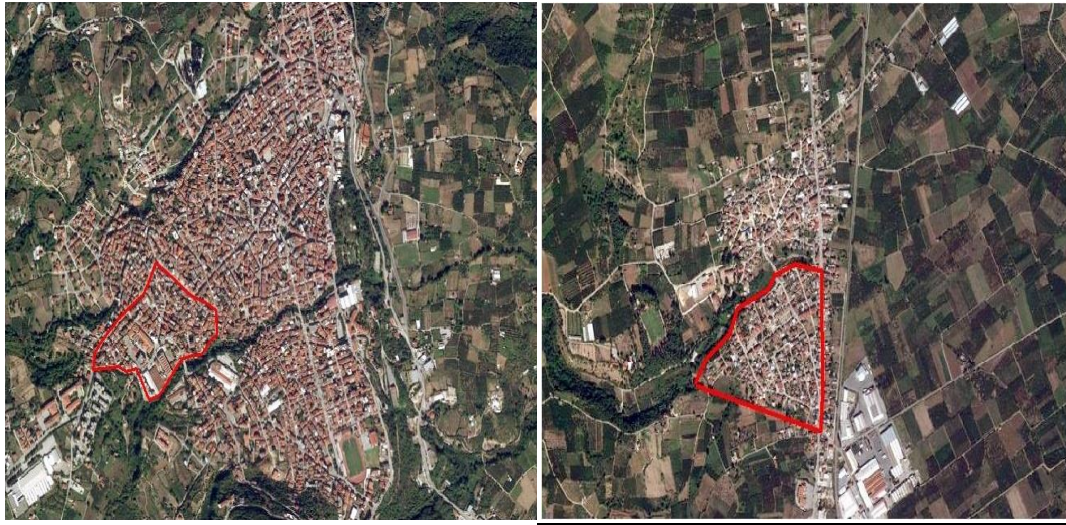
Βασικές εγκαταστάσεις προσφύγων στη Μακεδονία

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Η Ελλάδα υποδέχτηκε 1.250.000 πρόσφυγες σε διάστημα ενός μόνο έτους από την καταστροφή της Σμύρνης.

Χωρική διαφοροποίηση ποντίων-ντόπιων: η περίπτωση της Νάουσας

Παρακάτω παρουσιάζεται ο τωρινός αστικός ιστός της Νάουσας και του χωριού Κοπανός και αποτυπώνεται η χωρική διαφοροποίηση της εγκατάστασης των Ποντίων προσφύγων από τους Ντόπιους.

Εγκατάσταση προσφύγων στη Νάουσα

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Εγκατάσταση προσφύγων στον Κοπανό Νάουσας

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Όπως παρατηρείται από τους ανωτέρω χάρτες, και στις δύο περιπτώσεις, οι Πόντιοι εγκαταστάθηκαν στην άκρη του αστικού ιστού, όπου ήταν διαχωρισμένοι από την υπόλοιπη περιοχή από έναν ποταμό.

Περιγραφική προσέγγιση

Ξεκινώντας με τη σκέψη ότι κάθε λαός και κάθε τόπος, οσοδήποτε μικρός κι αν είναι αυτός, δικαιούται να γνωρίζει την ιστορία του, καταλήξαμε στην απόφαση να αποτολμήσουμε μία τέτοια προσπάθεια καταγραφής, όσο κι αν αυτή θεωρείται δεδομένο ότι προσκόπτει συνήθως σε σκοπέλους όπου απαιτείται ψυχική αντοχή και επιμονή στον επιδιωκόμενο στόχο να ξεπεραστούν. Τρεις βασικοί παράγοντες μας ώθησαν στην πραγματοποίηση της ιδέας. Πρώτον, η καταγωγή μας από τον τόπο αυτό, δεύτερον η σημερινή κατάσταση της Ελλάδας με τους πρόσφυγες από τις ανατολικές χώρες (π.χ. Συρία) και τρίτον, η γενικότερη πεποίθησή μας για την περιθωριοποίηση και τον ρατσισμό που υφίστανται οι πρόσφυγες. Όπως άλλωστε ανέφερε και ο Μάλκολμ Μπράντμπερι, «Μην ξεχνάς ποτέ το παρελθόν. Μπορεί να το χρειαστείς στο μέλλον».

Εμπειρικό υλικό- συνεντεύξεις

1^η συνέντευξη (23/12/2017)

Σε συνέντευξη που πήραμε από Πόντια 2^{ης} γενιάς, δηλαδή παιδί Ποντίων προσφύγων μεταναστών, η οποία παντρεύτηκε ντόπιο, στην ερώτησή μας πως την αντιμετώπισαν και ποια τα προβλήματα εγκατάστασής της στον Ελλαδικό χώρο μας απάντησε ότι στην αρχή οι πρόσφυγες ήταν αποξενωμένοι και τους πήρε μια δεκαετία για να νιώσουν οικεία. Το ίδιο και για τους ντόπιους, χρειάστηκαν αρκετό χρόνο για να τους αφομοιώσουν χωρίς αυτό να σημαίνει πως τους ενοχλούσαν κιόλας. Στη συνέχεια, ρωτήθηκε για τις οικονομικές συγκυρίες των προσφύγων και ανέφερε πως ήταν δύσκολες και για τις δυο μεριές, αλλά χειρότερα για τους πρόσφυγες καθώς οι ντόπιοι είχαν προτεραιότητα σε καλύτερες

δουλειές. Οι πρόσφυγες κυρίως σε αγροτικές δουλειές. Έπειτα, ρωτήσαμε για την χωρική διαφοροποίηση των προσφύγων από τους ντόπιους και μας είπε ότι υπήρχε για ένα διάστημα (περίπου 5 ετών), μόνο όταν πρωτοήρθαν στην περιοχή οι πρόσφυγες και η εγκατάστασή τους γινόταν σε μια συγκεκριμένη συνοικία. Επίσης, αναφέραμε αν υπήρχαν τυχόν ρατσιστικές επιθέσεις, αλλά η απάντηση ήταν αρνητική, συμπληρώνοντας ότι μόνο κάποιες φορές αποδίδονταν κατηγορίες σε άτομα ποντιακής καταγωγής για περιστατικά κλοπών και ξυλοδαρμών. Οι ντόπιοι από τη μεριά τους, υποστηρίζουν πως υπήρχαν αρκετά περιστατικά παραβατικότητας και από τις δύο πλευρές. Εν συνεχεία, τη ρωτήσαμε για τις συνθήκες διαβίωσης (γάμοι, συμβίωση, δουλειά, αφομοίωση) και μας έδωσε την απάντηση πως οι γάμοι ανάμεσα σε πρόσφυγες και ντόπιους δεν ήταν συνηθισμένοι, καθώς υπήρχαν εντάσεις κυρίως από τη μεριά των γονέων αλλά και από την κοινωνία. Σε αρκετές περιπτώσεις (όπως και σε αυτήν), οι γονείς δεν παρείχαν ούτε οικονομική βοήθεια σε αυτά τα ζευγάρια. Έτσι λοιπόν αναχώρησαν για την Γερμανία ώστε να βρουν δουλειά και επέστρεψαν έπειτα από 5 χρόνια με αρκετά χρήματα και έκαναν τις δικές τους δουλειές. Εκείνο το διάστημα κιόλας, είχαν αρχίσει να ομαλοποιούνται οι σχέσεις των ντόπιων με τους πρόσφυγες. Παράλληλα, με την πάροδο των χρόνων και την αφομοίωση των προσφύγων του Πόντου, οι συνθήκες διαβίωσης άρχισαν να καλυτερεύουν ολοένα και περισσότερο, αφού άρχισαν και αυτοί (οι Πόντιοι) να ανοίγουν μαγαζιά και να ασχολούνται με τη γεωργία. Τέλος, όσον αφορά το αίσθημα ξενοφοβίας μας είπε πως υπήρχε μόνο τον πρώτο καιρό και σε πάρα πολύ μικρό βαθμό.

2^η συνέντευξη (6 /1/2018)- Κυριακίδης Δαμιανός

Η 2^η συνέντευξη αφορά έναν Πόντιο 1^{ης} γενιάς, τον κύριο Κυριακίδη Δαμιανό ετών 95. Γεννήθηκε στην Αργυρούπολη Πόντου, το 1923 και ήρθε στην Ελλάδα το 1924 (Κιλκίς). Ήρθε με την οικογένειά του στην Νάουσα Ημαθίας το 1935. Ασχολήθηκαν με την γεωργία νοικιάζοντας κτήματα από τους ντόπιους, Έμεναν σε σπίτια που είχαν παραχωρηθεί σε όλους τους πρόσφυγες από τον Δήμο. Αρχικά, οι Ντόπιοι τους αντιμετώπισαν με ρατσιστικές συμπεριφορές και έχοντάς τους στο περιθώριο. Ένα παράδειγμα που μας έδωσε είναι πως οι Ντόπιοι φοβέριζαν τα παιδιά τους λέγοντάς τους «κάτσε καλά γιατί θα έρθει ο Πόντιος να σε πάρει». Ανέφερε πως οι γάμοι ανάμεσα σε Πόντιους και Ντόπιους ήταν ανεπίτρεπτοι. Μετά τον πόλεμο του 1940, οι σχέσεις μεταξύ Ποντίων και Ντόπιων εξομαλύνθηκαν. Ο Δήμος παρόλο που στην αρχή έκανε διακρίσεις ανάμεσα τους, με το πέρασμα των χρόνων τους μεταχειριζόταν ισάξια (π.χ. δόθηκαν από 2 στρέμματα γης σε κάθε προσφυγική οικογένεια). Οι ίδιοι οι πρόσφυγες έγιναν πιο ενεργητικοί ανοίγοντας δικά τους μαγαζιά. Τέλος, σε σύγκριση με τους παλινοστούντες πρόσφυγες του 1990, αναφέρθηκε πως λόγω του ότι εγκαταστάθηκαν λιγότεροι στην περιοχή της Νάουσας, δεν υπήρχε καμία διάκριση και ανέπτυξαν καλές σχέσεις.

3^η συνέντευξη (27/12/2017)

Ντόπιος 1^{ης} γενιάς από τον Κοπανό της Νάουσας μας διηγείται πως υποδέχτηκαν από μεριάς τους τους πρόσφυγες. Αρχικά, ανέφερε πως τους υποδέχθηκαν με αμφιβολίες για το ποιόν τους και με ένα αίσθημα ξενοφοβίας. Μετά την εγκατάσταση των Ποντίων στην περιοχή, εμφανίστηκαν ορισμένα φαινόμενα εγκληματικότητας, όπως κλοπές τροφίμων κ.α. Συγκεκριμένα, επισήμανε ότι καλλιεργούσαν κάποια από τα χωράφια τους χωρίς την άδειά τους, με αποτέλεσμα να αναγκαστούν οι Ντόπιοι, να ανταλλάξουν τις εκτάσεις που χωροθετούνταν στην δική τους περιοχή με αυτές στον μαχαλά τους. Οι μικρότερες κυρίως ηλικίες συνήθιζαν να παίζουν πετροπόλεμο και χωριζόντουσαν σε ομάδες «Πόντιοι – Ντόπιοι». Όσον αφορά την πολιτική που άσκησε η τοπική Αρχή στους Ντόπιους, απαγορεύτηκε η τοπική διάλεκτος, έτσι ώστε να γίνονται κατανοητοί από τους Πόντιους.

Τέλος, οι σχέσεις τους καλυτέρεψαν με το πέρασμα του χρόνου, καθώς τους έπαιρναν στις δουλειές τους σαν εργάτες.

4^η συνέντευξη (5/1/2018)-Ελένη Χριστοφορίδου

Την 4^η συνέντευξη, την πήραμε από την κυρία Ελένη Χριστοφορίδου γεννημένη το 1961 στην Τασκένδη (Ουζμπεκιστάν), μέλος της πρώην ΕΣΣΔ. Το 1978, ήρθε στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στην Αθήνα όπου έμεινε για 3 μήνες, ενώ στην συνέχεια εγκαταστάθηκε στον Καταχή Πιερίας. Μας αναφέρει, πως ο πατέρας της ήταν πολιτικός πρόσφυγας, ενώ η μητέρα της ομογενής ελληνίδα Πόντια. Μας τόνισε πως όταν εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα δεν βρήκαν τίποτα ξεκινώντας τη ζωή τους από το μηδέν και δουλεύοντας σε χωράφια. Ζούσαν προσωρινά σε σπίτι που τους παραχώρησαν οι συγγενείς τους, μέχρι να φτιάξουν το δικό τους. Επιπλέον, αντιμετώπισε μόνο στο σχολείο ρατσιστικές συμπεριφορές λόγω πολιτικών πεποιθήσεων, τις οποίες όμως δεν έδινε σημασία. Σημειώνει ότι, σε γενικές γραμμές δεν αντιμετώπισε σημαντικά προβλήματα προσαρμογής, μόνο όσον αφορά τη γλώσσα, διότι δεν μιλούσε καλά τα ελληνικά, αλλά στη συνέχεια καλυτέρεψαν τα πράγματα. Χαρακτηριστικά, επισημαίνει ότι την έλεγαν Ρωσίδα. Επίσης, όταν πήγε να καταθέσει τα χαρτιά της για το Λύκειο αντιμετώπισε περιθωριοποίηση λόγω πολιτικών πεποιθήσεων. Ένα παράδειγμα, κατά τη διανομή της στην Αθήνα, πολιτικών αντιπαραθέσεων ήταν όταν κατά τη διανομή της, θεωρητικά παράνομης για την εποχή, εφημερίδας «Ριζοσπάστης», την οποία μεταξύ άλλων μοίραζε και η ίδια, ήρθε αντιμέτωπη λογομαχώντας με τους εκάστοτε ακροδεξιούς. Τέλος, αναφέρει πως δεν είχε προβλήματα σχετικά με το επάγγελμα κι ότι είχε σχετικά καλή αφομοίωση.

5^η συνέντευξη (28/12/2017)-Νίκος Ξανθόπουλος

Την 5^η συνέντευξη την πήραμε από τον κύριο Νίκο Ξανθόπουλο, γεννημένος το 1959, στο Ουζμπεκιστάν. Στην Ελλάδα ήρθε το 1979 και συγκεκριμένα στην Αθήνα. Ξεκίνησε από το μηδέν με την οικογένειά του, καθώς το Κράτος δεν του παρείχε καμία βοήθεια. Λόγω του επαγγέλματός του (γιατρός) πέρασε από διάφορα νησιά π.χ. Σύρος και τελικά εγκαταστάθηκε στην Νάουσα. Αμφισβητήθηκε τόσο από τους Ντόπιους όσο και από τους συνεργάτες του για τις ικανότητες του στην Ιατρική (εξαιτίας της καταγωγής του). Πολλοί μάλιστα, τον είχαν υπό δοκιμή. Με την πάροδο του χρόνου, κατάφερε να γίνει αναγνωρίσιμος και ισάξιος, τόσο ως γιατρός, όσο και ως απλός πολίτης.

Διάφορα αποσπάσματα

Παρακάτω, παραθέτουμε διάφορα αποσπάσματα από συνεντεύξεις και αφηγήσεις δευτερογενών πηγών (www.pontos-news.gr , «Η μνήμη και το τραύμα», www.imerodromos.gr , <https://luben.tv/originals/55395>), προκειμένου να παρουσιάσουμε την αντιμετώπιση των προσφύγων από τους Ντόπιους.

- Στην ερώτηση του Παπανδρέου «Γιατί δεν ειδοποιείται τον κόσμο να φύγει;», ο Στεργιάδης απαντά: «Καλύτερα να μείνουν εδώ να τους σφάξει ο Κεμάλ γιατί αν πάνε στην Αθήνα θα ανατρέψουν τα πάντα».
- «Αχ αυτοί οι τουρκοσπορίτες Έλληνες της Μικράς Ασίας μας πήραν στο λαϊκό τους. Μακάρι να τους σφάξει όλους ο Κεμάλ και να μη μείνει ούτε ποδάρι από δαύτους...».

Κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά

Όσον αφορά τη θρησκεία, κατά την ανταλλαγή πληθυσμών του 1923 εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα μόνο οι ορθόδοξοι χριστιανοί πόντιοι, ενώ εξαιρέθηκαν οι μουσουλμάνοι πόντιοι. Λόγω της κοινής θρησκείας των πρώτων με τους ντόπιους βοήθησε στην ομαλή ένταξή τους. (Wikipedia)

Κατά τον διωγμό των ποντίων από τον τόπο τους η όποια περιουσία τους κατασχέθηκε από τους Τούρκους με αποτέλεσμα να καταφθάσουν στην Ελλάδα χωρίς χρήματα.

Έτσι, αναφορικά με το επάγγελμα, οι πόντιοι ασχολούνταν κυρίως με τον πρωτογενή τομέα και ιδιαίτερα με τη γεωργία. Γι' αυτό τον λόγο επέλεξαν κατά κύριο λόγο την εγκατάστασή τους σε χωριά, όπου οι ντόπιοι διέθεταν, σε αυτά, καλλιεργήσιμες εκτάσεις.

Προβλήματα

Κατά την εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα, ο συνδυασμός της αντίληψης που είχαν οι Ντόπιοι για το «ξένο» (3^η συνέντευξη), με την οικονομική δυσχέρεια των Ποντίων οδήγησε στη δημιουργία διαφόρων και ποικίλων προβλημάτων (αναφ. από Αθανασόπουλος Π. 2013-2014). Καταλυτικό ρόλο στη γένεση αυτών των προβλημάτων, φαίνεται να είχε το κράτος το οποίο δεν προνόησε αρκετά για την ομαλή ένταξη και συμβίωση των δύο «λαών» (5^η συνέντευξη, Ν. Ξανθόπουλος). Η αφομοίωση των προσφύγων στις αστικές περιοχές πραγματοποιήθηκε σχετικά με γρήγορους ρυθμούς, σε αντίθεση με τις επαρχιακές κοινωνίες, οι οποίες ήταν πιο «κλειστές». Επιπροσθέτως, πολιτικές όπως απαγόρευση ομιλίας της διαλέκτου των ντόπιων αλλά και η φτώχεια των Ποντίων(πείνα, κρύο, έλλειψη κατοικίας) επέφερε θυελλώδεις αντιδράσεις στις δυο ομάδες με αποτέλεσμα να αρνούνται να συνεργαστούν μεταξύ τους για την εξομάλυνση των σχέσεων τους.

Από τη μεριά των ντόπιων τα προβλήματα που αντιμετώπισαν ήταν τα εξής. Αρχικά, το κράτος προχώρησε σε αναδασμό της γης των ντόπιων (3^η συνέντευξη). Οι πρόσφυγες, έχοντας έρθει χωρίς καμία περιουσία, έπρεπε να ξεκινήσουν από το μηδέν. Όπως προαναφέραμε, στις επαρχιακές περιοχές κατέφθασαν και εγκαταστάθηκαν αγροτικοί πληθυσμοί, δηλαδή πληθυσμοί που ασχολούνταν κυρίως με τη γεωργία. Έτσι, η απόδοση εκτάσεων γης σε αυτούς θεωρήθηκε σημαντική, χωρίς τη συγκατάθεση των ντόπιων. Δεύτερο και σημαντικό πρόβλημα ήταν τα κρούσματα εγκληματικότητας που σημειώθηκαν. Οι ντόπιοι δέχτηκαν ουκ ολίγες φορές εισβολές στα σπίτια τους και τις περιουσίες τους για την απόσπαση τροφίμων και αντικειμένων πρώτης ανάγκης. Τρίτον, η συμβίωση με τους «νεοφερμένους» ήταν δύσκολη. Τα ήθη, τα έθιμα, το ντύσιμο, η διάλεκτος του κάθε λαού αποτέλεσε πηγή διαφορών, και δυσκολία αποδοχής. Η απαγόρευση την τοπικής σλαβόφωνης διαλέκτου στα σχολεία και γενικότερα σε δημόσιους χώρους προκάλεσε αναταραχές. Αυτό τεκμηριώνεται μέσα και από συνεντεύξεις ντόπιων οι οποίοι αναφέρουν : «Τρώγαμε ξύλο από τη δασκάλα στο σχολείο επειδή μιλούσαμε στη διαλεκτό μας και δε μας καταλάβαιναν τα προσφυγόπουλα».

Από τη μεριά των Ποντίων, τα προβλήματα ξεκινούσαν κυρίως από τις ρατσιστικές επιθέσεις εναντίον τους. Η ξενοφοβία που διακατείχε τους ντόπιους, οδηγούσε αρκετές φορές σε αποτρόπαιες και βίαιες συμπεριφορές. Προβλήματα οικονομικής (εκ νέου η τύχη των έρημων ιδιοκτησιών των μουσουλμάνων κυρίως της Μακεδονίας και της Κρήτης), ιδεολογικής (οι συντηρητικοί και φιλοβασιλικοί έβλεπαν στους πρόσφυγες τους πιστότερους ψηφοφόρους του Ελευθέριου Βενιζέλου) και πολιτισμικής φύσης (η ξεκάθαρη διάσταση εμπειριών, γλώσσας και εθίμων) προκάλεσαν πολλά επεισόδια κατά τα οποία οι πρόσφυγες σε ολόκληρη την Ελλάδα έγιναν θύματα ρατσιστικών και εγκληματικών ενεργειών. Πυρπολισμοί συνοικιών, δια της βίας εξώσεις από σπίτια και αποκλεισμός από

τις οικονομικές δραστηριότητες χαρακτήρισαν την πρώτη δεκαετία. Ο ελλαδικός ρατσισμός συνεχίστηκε να εκφράζεται δια μέσω των περίφημων ανεκδότην γελοιοποίησης των Ποντίων. Επιπλέον, ο περιορισμένος αριθμός κατοικιών που διέθεσε το κράτος για τους πρόσφυγες αποτέλεσε ένα μεγάλης σημασίας πρόβλημα, καθώς αναγκάζονταν να μένουν δύο και τρεις οικογένειες μαζί. Τέλος, εκτός των άθλιων συνθηκών διαβίωσης, είχαν να αντιμετωπίσουν και πλήθος από αρρώστιες, με αποτέλεσμα οι Ντόπιοι να τους έχουν ακόμη περισσότερο στο περιθώριο. Γι' αυτό τον λόγο άλλωστε, γίνεται αντιληπτό, πως η εγκατάσταση των προσφύγων γινόταν σε χωριά, ενώ οι ίδιοι οι Ντόπιοι μεταφέρονταν στις πόλεις.

Ερμηνευτική προσέγγιση

Θεωρητικές έννοιες-συσχέτιση

Σύμφωνα με τον Barth(αναφ. από Φραγκόπουλος, Παπαδημητρίου,2018), οι εθνοτικές ομάδες διαχωρίζονται ανάλογα με τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά και το πολιτισμικό περιεχόμενο τους. Παράλληλα, διακρίνονται με βάση διακριτικών σημείων προβολής της ταυτότητας τους όπως είναι το ντύσιμο, η γλώσσα καθώς και ο τρόπος ζωής τους. Επιπλέον, βασικοί αξιακοί προσανατολισμοί, δηλαδή ορισμένα χαρακτηριστικά ήθους και υπεροχής από τα οποία κρίνεται η κάθε ομάδα. Παράλληλα, η άποψη για τη γεωγραφική και κοινωνική απομόνωση των ομάδων είναι αναληθής και απλουστευτική, ενώ τα σύνορα διατηρούνται παρά την ροή ανθρώπων και πληροφοριών οριοθετώντας τις κοινωνικές ομάδες μεταξύ τους. Η εθνοτική ομάδα είναι λοιπόν ένας οργανωτικός τύπος για την αλληλοαναγνώριση και κατηγοριοποίηση των ομάδων μεταξύ τους στη διαρκή διαδικασία αλληλεπίδρασης τους. Οι εθνοτικές ομάδες στις σχέσεις μεταξύ τους δεν περιλαμβάνουν μόνο τα σύμβολα «ταυτοποίησης» τους, αλλά και μια δομή αλληλεπιδράσεων που επιτρέπουν την διατήρηση των πολιτισμικών διαφορών.

Στην συνέχεια, κατά τον Banks(αναφ. από Φραγκόπουλος, Παπαδημητρίου,2018), ο εθνοτισμός ορίζεται ως ένα αναλυτικό και εννοιολογικό εργαλείο που επινόησε και χρησιμοποιεί η πανεπιστημιακή κοινότητα και πρόκειται για την ευρύτερη έννοια της αίσθησης του «ανήκειν» σε κάποια εθνοτικά προσδιορισμένη ομάδα, καθώς και την υποκειμενική αίσθηση για το που ανήκει από την μεριά του ένα συγκεκριμένο άτομο. Ο Banks, σχολιάζοντας τον εθνοτισμό του Barth ως μιας υπερκείμενης ταυτότητας, υποστηρίζει ότι πίσω από την ιδέα του εργαλειακού εθνοτισμού κρύβεται μια ιδέα αρχέγονου εθνοτισμού με ιδιότητες και περιορισμούς που τείνουν να είναι απόλυτοι. Επίσης, επισημαίνει ότι με την «ανακάλυψη» των πολιτισμικών συνόρων από τον πρωτοπόρο Barth που αποδόμησε την τετριμμένη θετικιστική άποψη του περιεχομένου των ταυτοτήτων, υποβόσκει η ιδέα μιας στατικής και μεροληπτικής θεώρησης σε βάρος της δυναμικής φύσης της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και ιδίως των σχέσεων εξουσίας μεταξύ των κοινωνικών ομάδων. Ακόμη, ο εθνοτισμός δεν αποτελεί μόνο ζήτημα ορίων και πολιτισμικών συνόρων αλλά είναι καιρίο ζήτημα πολιτικής.

Επιπρόσθετα, ο Lefebvre διαμορφώνει την άποψή του σε σχέση με τον χώρο, μέσα από το βιβλίο του «Δικαίωμα στην πόλη», εξελίσσοντας τη θεωρία του Μάρξ. Η βάση της θεωρίας του, στηρίζεται στην τριαδική διαλεκτική σχέση αντίληψης του χώρου, που αποτελείται από το φυσικό, το νοητικό και τον κοινωνικό χώρο. Αναπτύσσει τη διαλεκτική του χώρου με στόχο τη μελέτη και τον σχεδιασμό του. Ακόμη, υποστηρίζει πως ο χώρος είναι προϊόν της κοινωνίας. Πρόκειται δηλαδή, για τον γενικό τόπο των παραγμένων αντικειμένων, αντικειμενικοποιημένο σύνολο πραγμάτων που τον καταλαμβάνουν και των

υποσυνόλων τους. Εκτός από αυτό, ο χώρος δεν μπορεί να αποτελέσει προϊόν, αντικείμενο ή και εμπόρευμα σαν όλα τα υπόλοιπα. Είναι ουσιαστικά, ο τόπος της αναπαραγωγής των κοινωνικών σχέσεων.

Τέλος, η Williams (αναφ. από Φραγκόπουλος, Παπαδημητρίου, 2018), αναφέρεται στον εθνοτισμό σχετικά με το κράτος. Πιο συγκεκριμένα, οι εθνοτισμοί είναι ομαδοποιήσεις που έχουν νόημα στα πλαίσια του κράτους. Είναι χρήσιμη όταν χρησιμοποιείται ως ετικέτα, δηλαδή σαν μια διάσταση της διαδικασίας διαμόρφωσης ταυτότητας της ομάδας στο πλαίσιο του εθνικού κράτους. Παράλληλα, ο ανταγωνισμός των ομάδων αφορά κυρίως την νομή της εξουσίας ενώ ο όρος «εθνοτικός» είναι μια ετικέτα που αποδίδεται στις ομάδες που δεν έχουν θέση στην εθνικιστική ρητορική και βέβαια εκπορεύεται από την κυρίαρχη ελίτ. Η ίδια η ελίτ όμως αρνείται να αναγνωρίσει τον δικό της εθνοτισμό. Αυτό μάλλον συνέβη και στην αποκατάσταση των ποντίων προσφύγων που είχαν μια ετικέτα και μάλιστα αρνητικά χαρακτηρισμένη από τις άλλες εθνοτικές και πολιτισμικές ομάδες που πλέον γειτνιάζαν (ντόπιοι σλαβόφωνοι, Βλάχοι κ.). Η εθνοτική ταυτότητα του κυρίαρχου ελληνικού κράτους δεν εμφανίζεται πουθενά κι ας αφηγούνται οι Πόντιοι ότι «οι παλιοελλαδίτες³ κάνανε κουμάντο στο κράτος όταν ήλθαμε πρόσφυγες»

Στηριζόμενοι λοιπόν, στην άποψη του Barth για τις εθνοτικές ομάδες, καταλήξαμε, πως ο διαχωρισμός μεταξύ Ντόπιων και Ποντίων, αφορά τα πολιτιστικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Συγκεκριμένα, πρόκειται για τη διαφορετικότητά τους με βάση το ντύσιμο, τον τρόπο ζωής τους, τις αξίες και τα ήθη από τα οποία χαρακτηρίζεται η κάθε ομάδα. Οι Πόντιοι, όπως και οι Ντόπιοι, έχουν ο καθένας τη δική τους διάλεκτο, τα δικά τους ήθη και αξίες και γενικότερα έναν διαφορετικό τρόπο ζωής. Επιπλέον, λόγω του τύπου διαμονής τους η εμφάνιση τους – το ντύσιμο ήταν εξίσου διαφορετικό. Γι' αυτό τον λόγο, παρότι και οι δύο ομάδες έχουν την ίδια προέλευση, κατά τους Ντόπιους, οι πρόσφυγες δεν άνηκαν όπου και οι ίδιοι, ήταν «ξένοι». Σύμφωνα με πολλές μαρτυρίες, χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η λέξη «αούτοι» (αυτοί), που χρησιμοποιούσαν οι Ντόπιοι εις βάρος των προσφύγων. σύμφωνα με πολλές μαρτυρίες.

Όσον αφορά τον Banks, οι πόντιοι αισθάνονται ότι «ανήκουν» στο έθνος των Ελλήνων και επομένως θεωρούν τους εαυτούς τους Έλληνες. Η άποψή τους αυτή έρχεται σε σύγκρουση προφανώς, με τους Ντόπιους, οι οποίοι νιώθουν πως δεν έχουν κοινές ρίζες με τους Πόντιους κι έτσι, από την στιγμή που είναι οι ίδιοι Έλληνες, δεν θεωρούν τους πρόσφυγες όμοιούς τους.

Στην προσπάθεια μας λοιπόν, να συνδέσουμε την άποψη του Lefebvre με το θέμα μας, παρατηρήσαμε πως, σχετίζεται ελάχιστα με τον Williams, για τον οποίο θα μιλήσουμε παρακάτω. Ειδικότερα, αναφερόμενος στον χώρο ως προϊόν της κοινωνίας, μας δίνει το δικαίωμα να αντιληφθούμε, πως εμείς οι άνθρωποι δημιουργούμε τον χώρο γύρω μας και τον «οριοθετούμε». Επομένως, καταλήξαμε πως οι Ντόπιοι, θέτοντας τον τόπο όπου ζούνε δικό τους, δεν επιτρέπουν σε «ξένους», όπως άλλωστε υποστηρίζουν, να εισέλθουν σε αυτόν. Ο τόπος των προσφύγων θεωρούν πως είναι αυτός απ' όπου ήρθαν, είτε Πόντος, είτε πρώην ΕΣΣΔ.

Φτάνοντας έτσι στον Williams, στηριζόμενοι στην άποψή του ότι ο εθνοτισμός έχει νόημα μόνο στα πλαίσια του κράτους, διαπιστώνουμε πως οι δύο αυτές ομάδες δεν έχουν κοινό τόπο επομένως δεν αποτελούν και κοινό έθνος. Πιο συγκεκριμένα, οι Έλληνες είναι

³Ο όρος ετικέτα» των προσφυγικών πληθυσμών στην Μακεδονία για τους «παλιοελλαδίτες/σες» είναι ακόμη στον καθημερινό λόγο των υποκειμένων της πρώτης γενιάς προσφύγων που γεννήθηκαν στην Ελλάδα μεταξύ του 1930 και 1950.

κατά αποκλειστικότητα όσοι διαμένουν στον Ελλαδικό χώρο και στην περίπτωση μας οι Ντόπιοι. Συνεπώς, οι Πόντιοι, εφόσον δεν κατοικούν στην Ελλάδα δεν θεωρούνται εθνοτικά Έλληνες, αλλά «Τούρκοι» ή «Ρώσοι» σύμφωνα με πολλές μαρτυρίες.

Συμπεράσματα

Οι προσφυγικές και μεταναστευτικές ροές που έχει βιώσει η Ελλάδα από το 1920 μέχρι σήμερα, αν και έχουν πραγματοποιηθεί κάτω από διαφορετικές κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές συνθήκες και με εντελώς διαφορετικό βαθμό παρέμβασης του κράτους, μπορούν να διδάξουν πολλά για τη διαχείριση της εν εξελίξει προσφυγικής και μεταναστευτικής κρίσης.

Στην έρευνα που κάναμε για την πραγματοποίηση της εργασίας αυτής, βγάλαμε ποικίλων συναισθημάτων συμπεράσματα. Όντας λοιπόν, οι ίδιοι Πόντιοι και Ντόπιοι αντίστοιχα, θέλαμε να ανάψουμε μια σπίθα ευαισθησίας σε όλους τους αναγνώστες μας.

Το πρώτο που συμπεράναμε ήταν ότι, το ελληνικό κράτος δεν κατάφερε και ίσως δεν προσπάθησε αρκετά να αποκαταστήσει ικανοποιητικά τον τεράστιο αριθμό προσφύγων που ήρθαν στην Ελλάδα με αποτέλεσμα να έρχονται σε σύγκρουση οι ντόπιοι με τους πόντιους.

Η εγκατάσταση του προσφυγικού πληθυσμού σε συγκεκριμένες περιοχές δεν ήταν ανεξάρτητη από την ένταξή του στον παραγωγικό ιστό της χώρας. Ο τόπος υποδοχής τους ήταν κυρίως οι αγροτικές περιοχές της χώρας. Όμως, όπως δείχνουν οι χάρτες και τα λεγόμενα από πολλές μαρτυρίες, αρχικά υπήρξαν χωρικές διαφοροποιήσεις μεταξύ ντόπιων – ποντίων, καθώς οι πρώτοι δεν τους αποδέχονταν.

Επιπροσθέτως, μέχρι και το 1930 η ελληνική πολιτεία είχε συνολικά δαπανήσει στις αγροτικές περιοχές ποσό πενταπλάσιο από αυτό που δαπανήθηκε για την αποκατάσταση των προσφύγων στις πόλεις. Τελικά, μέσω των επενδύσεων στην αγροτική παραγωγή, οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις του ελληνικού κράτους κατάφεραν σχεδόν να διπλασιαστούν μέχρι το 1936. Γενικά, οι ρυθμοί ανάπτυξης στον αγροτικό χώρο υπήρξαν ιδιαίτερα σημαντικοί μεταξύ 1928 και 1940.

Από την άλλη, βάση των συνεντεύξεων που κάναμε, καταλάβαμε πως με την πάροδο των χρόνων εξομαλύνθηκαν οι σχέσεις μεταξύ των δύο αυτών ομάδων. Δεν υπήρχαν ιδιαίτερα προβλήματα, ούτε ρατσιστικές επιθέσεις, καθώς απέδειξαν και οι μεν και οι δε ότι δεν είχαν κάτι να χωρίσουν.

Συνοψίζοντας μπορούμε να επισημάνουμε ότι, παρόλο που η ποντιακή εθνότητα, σαν τόπος, δεν υφίσταται πλέον και οι άνθρωποι που την αποτελούν είναι διασκορπισμένοι, παραμένει σχεδόν αναλλοίωτη, ακόμη και μετά από έναν αιώνα.

Βιβλιογραφία

Bruneau M. (2000), «Η διασπορά του Ποντιακού Ελληνισμού», Ηρόδοτος

Αδαμίδου Κ.(2015), «ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΝΤΟ ΣΤΟ ΚΙΛΚΙΣ», Αθήνα, Πτυχιακή εργασία. URL: <http://estia.hua.gr/file/lib/default/data/16798/theFile>

Γρηγοριάδης Β. (2011), «Το Πιερικό χωριό Καταχάς», Θεσσαλονίκη, STUDIO ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ

Βεργέτη Μ., ΕΘΝΟΤΟΠΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ,
Διατριβή

Γεμεντζή Γ., Παπαγεωργίου Μ. (2017), «Χωρικές και κοινωνικές διαστάσεις των οικιστικών πολιτικών για τους μετανάστες και πρόσφυγες της Ελλάδας: μια κριτική επισκόπηση», Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών. URL:
<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/view/14709/13256>

Ανδρεάδης Γ. (1996), «ΤΑΜΑΜΑ Η αγνοούμενη του Πόντου», Θεσσαλονίκη, ΑΦΟΙ Κυριακίδη

Κόκκινος Γ. – Λεμονίδου Ε. – Αγτζίδης Β.(2010), «Το τραύμα και οι πολιτικές της Μνήμης», Αθήνα, Ταξιδευτής

Φραγκόπουλος Ι., Παπαδημητρίου, Ε. (2018), «Περιβαλλοντική Ανισότητα, Αναπαραστάσεις του Χώρου και Πρακτικές», Θεσσαλονίκη, Τζιόλας (υπό έκδοση)

Remy, J. (1975) Espace et theorie sociologique. Problematique de la recherche. *Recherches Sociologiques*, no 3, p. 279-293. Repris dans: Remy, J. et Leclercq, E. (1998) *Sociologie urbaine et rurale. L' espace et l' agir, entretiens et textes presentes par E.Leclercq. L' Harmattan*, Paris, Montreal, Quebec, p. 89-102. Μετάφραση στα Ελληνικά: Remy, J. (2005) Χώρος και κοινωνιολογική Θεωρία. Προβληματική της έρευνας. *Α ε ι χ ώ ρ ο ς*, 4 (1), σελ. 196-212.

Lefebvre H. (1968) *Le Droit à la ville*. P. 177-197

Ηλεκτρονικές πηγές

www.wikipedia.gr

www.imerodromos.gr

www.pontos-news.gr

www.pontos.gr

<http://www.opsne.gr/history.asp?sec=3-3>

“Το προσφυγικό ζήτημα στην Ελλάδα (1821-1930), (2013-2014) Αθανασόπουλος Π.

<https://www.scribd.com/document/330830393/%CE%A4%CE%9F-%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%A6%CE%A5%CE%93%CE%99%CE%9A%CE%9F-%CE%96%CE%97%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91-%CE%A3%CE%A4%CE%97%CE%9D-%CE%95%CE%9B%CE%9B%CE%91%CE%94%CE%91-1821-1930-pdf>

Επιτόπια έρευνα

Συνεντεύξεις

1^η συνέντευξη:23/12/2017, Πόντια 2^{ης} γενιάς (παιδί Ποντίων προσφύγων)-40 λεπτά

2^η συνέντευξη:6/1/2018, Κυριακίδης Δαμιανός-Πόντιος μετανάστης 1^{ης} γενιάς-1 ώρα

3^η συνέντευξη:27/12/2017, Ντόπιος κάτοικος περιοχής της Νάουσα-1 ώρα

4^η συνέντευξη:5/1/2018, Ελένη Χριστοφορίδου-μετανάστρια από Ουζμπεκιστάν-40λεπτά

5^η συνέντευξη:28/12/2017, Νίκος Ξανθόπουλος-μετανάστης από Ουζμπεκιστάν-1 ώρα

**REPRESENTATIONS OF OTHERNESS ET ETHNIC IDENTITIES IN THE RURAL SPACE:
PONTIANS REFUGIES OF FIRST GENERATION (1922), NATIVES AND PONTIANS REPATRIATES
IN THE NAOUSAS AREA**

ABSTRACT

This project aims to approach the historical, cultural and anthropological aspects of the issue of the Pontos migrants of 1922 in the Naousa town and Greater Naousa areas. The government's restoration policies, survival and ways of integration to local societies, in combination with views of type "we and the others" and the migrant's handling from the locals in a particular society in that valley, are analysed with aim to comprehend of all the two-way social relations between them. Finally, the geographical separation, between migrants and locals, the reshuffling of land, and poverty, are raising many questions which are then answered methodically through own-contacted qualitative research, achieved through interviews and personal accounts from those who lived through these events, but also through ancillary sources (audio/visual material, reports, videos). In addition we are examining the recent foundation of similar communities by migrating Pontos people (1990 onwards) from countries of ex-USSR, in contrast to those of the 1st generation, to clarify any new different views regarding the latest Pontos migrants.

We utilise theoretical conceptual tools to analyse the subject like H. Lefebvre's dialectics of social space (2000), space as an anthropological and sociological interpretative tool, national identities (Barth, 1969) and views on constructing a modern nation/ country , especially in south-eastern Europe and in our area(Frangopoulos, Papadimitriou, 2018).